

СТАНОВИЩЕ

за работата на гл. асистент д-р Васил Видински

участник в конкурса за доцент

по професионално направление **2.3 Философия (Философия на Новото време и Съвременна философия)**

за нуждите на СУ „Св. Климент Охридски”

от проф. дфн Александър Кънев

Конкурсът за доцент по 2.3. философия /философия на Новото време и Съвременна философия/ е обявен от СУ „Св. Климент Охридски” в бр. 81 на „Държавен вестник” от 14 октомври 2016 със срок от два месеца от публикуването на съобщението. Единствен кандидат по този конкурс е гл. асистент д-р Васил Бранимиров Видински, преподавател към катедра История на философията при Философски факултет на СУ „Св. Климент Охридски”. Кандидатът е представил за участие в конкурса хабилитационен труд *Случайности. Историческа типология* (София: УИ „Св. Климент Охридски“ 2016).

Васил Видински е роден на 21.06.1977 г. в гр. София. Следва българска филология и философия в СУ „Св. Климент Охридски“ и се дипломира като магистър в двете специалности през 2002 г. През 2006 г. е избран за асистент към катедра История на философията в същия университет, а през 2007 г. става доктор по философия с дисертация на тема: *Взаимодействие между философия и физика при Рене Декарт и Исак Нютон (проблемът за относителността)*. От 2007 г. е главен асистент, като води множество курсове в бакалавърска, магистърска и докторантска степен на образование. 2005/2006 специализира в Льовен, Белгия.

Хабилитационният труд на Васил Видински е ерудирано и оригинално проведено изследване върху значим проблем. Въпросите за концептуалните измерения на случайността и тяхната историческа взаимовръзка са водещи в съвременността. От една страна, феноменът на случайността се превръща

постепенно в основен предмет на философските изследвания през Новото време и тази тенденция се съхранява и до днес. От друга страна, развития в логиката, математиката, физиката и теорията на информацията през 20. век разкриват нови хоризонти пред неговото концептуализиране в науката. Реконструкцията на тези тенденции в осмислянето на феномена на случайността би било само по себе си значима задача. Но хабилитационният труд си поставя по-амбициозна цел: не само да вникне в тях и не само да представи различните понятия за случайност от античността до наши дни, но и да анализира техните отношения – да разработи прегледна историческа типология. В литературата има опити за диференциране и съпоставяне на различните понятия за случайност и те са реферирани и коментирани в текста, но, ако не греша, досега няма такъв вид изследване – и като обхват, и като методологически подход.

Васил Видински откроява две основни тенденции в историята на случайността. Първата е свързана с опитите да се редуцира или подчини случайността, да се представи като обективно нереална или пък съществуваща и ограничена в рамките на метафизично необходимата структура на съществуващото. Тази „парадигма срещу случайността“ господства до (втората половина на) 19. век, но и днес продължава да има мнозина влиятелни застъпници в науката и философията. На нея се противопоставя постепенната, но, изглежда, засилваща се тенденция към онтологическо или епистемологическо равнопоставяне на случайността спрямо необходимостта или дори на нейно привилегироване. Доколкото не става въпрос за рязък обрат, тя не е характеризирана като парадигма, а като *контекст на случайността*.

Парадигмата срещу случайността е представена с три основни модела, които са зададени в една или друга степен още в диалозите на Платон. Първият модел отрича наличието на случайност, вторият представя случайността като непонятна, а третият показва как тя би могла да бъде овладяна чрез характеризиране на мястото ѝ в необходимата структура на реалността. Тези модели търпят различни исторически модификации, но като цяло задават общите насоки на мислене в рамките на парадигмата срещу случайността. Подобно на другите части от книгата, главата за тази парадигма

е написана с впечатляваща ерудиция и съдържа множество интересни наблюдения. Някои от спецификациите на моделите изглеждат проблематични. Например според първия модел случайност не съществува и същевременно случайното е онтологически неразграничимо от необходимото. Може би е трябвало да се обясни по-добре как може да има необходимост и да няма случайност, при положение че те са не просто епистемически, но и онтологически неразграничими. Тук, изглежда, има две възможности. Първата е, че става въпрос по-скоро за неспособност на когнитивно краен субект да разграничи това, което се нарича случайно, от това, което е необходимо, макар случайност и необходимост да са обективно различни. Другата е, че дискутираният модел обхваща също и митологически представи за съдбата, според които случайността е оръдие или проявление на необходимостта и поради това онтологически неразграничима от последната. Но, ако не греша, такова митологическо схващане не е част от квинтета от понятия за случайността, чието историческо ставане изследването реконструира. Защото в концептуалните му рамки случайността и необходимостта са не само разграничими, но и несъвместими – в смисъл, че не могат да характеризират едно и също нещо в едно и също отношение едновременно. Случайното – поне в рамките на парадигмата срещу случайността – по необходимост не е необходимо. Пояснение относно употребата на израза ‚онтологическа неразграничимост‘ би спомогнало за избягване на някои потенциални недоразумения.

Вторият модел, който редуцира случайното до непонятно, оставя, ако не греша, известна неяснота относно наличието на непонятни аспекти на реалността. Ако няма такива аспекти, тогава вторият модел може да се разглежда като разновидност на първия. А ако има, тогава пълната непонятност на онтологически случайните моменти на реалността би ги направила потенциално неовладяеми чрез (и субверсивни спрямо) необходимата структура на съществуващото. Поради това непонятността би трябвало да бъде по-скоро частична, т.е. поне необходимите условия за наличието на случайност в реалността трябва да бъдат понятни. Но тогава вторият модел би се оказал в непосредствена близост до третия или дори негов вариант.

Следващите глави от тази част на книгата дискутират формирането и развитието на понятията за случайност при исторически определящи фигури като Аристотел, Лайбниц, Кант и Хегел, като обогатяват разглеждането им с екскурси върху Лакан и Юнг. Авторът показва прекрасно познаване на философските и историческите контексти, в които се разгръщат концепциите им за случайността, а представените анализи са като цяло ясни и прецизни. Централната роля на случайността като контингентност спрямо другите понятия от квинтета е обоснована по много убедителен начин. Съмнения предизвиква тезата, че схемата на случайността при Кант съвпада с тази на възможността. Мисля, че концепцията на Кант разполага с нужните понятийни ресурси да разграничи двете схеми.

Анализът на концептуалните развития в рамките на разглежданата парадигма обособява три понятия за случайност – като контингентност, като причина и като отнесеност. Другите две понятия за случайност – като процес и като обект – се формират исторически в контекста на случайността. На тях е посветена следващата част на книгата, която отново впечатлява с ерудиция и богатство от анализи и наблюдения. Страхотно попадение е представянето на радикалната визия на френския философ Емил Бутру, който днес изглежда почти забравен, но повлиява Джеймс и Пърс и антиципира възгледите на Кантен Меясу. Оригиналният извод, до който достига Васил Видински, е, че понятията за случайност, които се формират съответно в теория на вероятностите и теория на информацията, развиват в нови посоки вече налични понятия за случайност – именно за случайността като причина и случайността като отнесеност, като същевременно продължават да предполагат случайността като контингентност. Така се очертават концептуално-историческите връзки между петте основни понятия за случайност в западната интелектуална традиция.

Струва ми се, че връзката между случайността като обект (в лицето на произволните редици) и случайността като контингентност следва да бъде по-пълно изяснена. Дали произволните редици са наистина контингентни? И в какъв смисъл? Основанията на Васил Видински да ги характеризира като контингентни са следните. Първо, всяка позиция при произвеждане на редиците може да се заема от различни елементи (0 или 1 в най-простия

случай). Това условие е необходимо, но недостатъчно, тъй като се удовлетворява и от произволни редици. Второ, повечето произволни редици запазват характера си (на произволни) дори и при промяна на елементи в определени позиции, а това не важи при произволните редици. С други думи, произволни редици може да се образуват не само по различни начини, а и в различни степени. Но това все още не означава, че произволните редици имат контингентни свойства, тъй като никоя от тях не може да претърпи дори минимално изменение, без да престане да бъде *същата* редица. При промяна на някой от елементите в някоя от позициите редицата губи идентичността си, т.е. генерира се друга редица. Само ако условията за идентичност на редицата не зависят от конкретните ѝ конституенти и тяхната последователност може обосновано да се каже, че тя е можело да бъде друга. Но първо трябва да се покаже дали (и как) това е възможно, без да се заличи връзката между произволност и контингентност. Ако редиците се интерпретират като абстрактни обекти, условията им за идентичност не може да се специфицират по отношение на пространство и време. В такъв случай всички конституенти на една редица, както и тяхната последователност, са необходими условия на идентичността ѝ и не могат да се променят, без да се произведе с това друга редица. Ако редиците се тълкуват като конкретни обекти, т.е. като резултати на процеси (на произвеждане от програма), тогава произволните редици може да се тълкуват като контингентни обекти, тъй като програмата е можела да произведе други редици на тяхно място (поне от епистемна гледна точка, защото какви редици произвежда една програма би могло да е физически детерминирано). Но тогава и произволните редици биха се оказали контингентни обекти, т.е. връзката между произволност и контингентност би се разрушила. Ако тези разсъждения са правилни, тогава релацията между случайността като обект и случайността като контингентност трябва да се обясни по-добре. Дали двете понятия не са свързани по-скоро чрез семейни прилики? Във всеки случай остава спорно дали през теория на информацията (може да) се доказва наличието на случайни обекти.

Към края на книгата е представена и хипотеза за наличието на едно по-изначално понятие за случайност, което не е модално, но фундамира цялата област на модалността, включително и необходимостта. Хипотезата е все още

в доста суров вид, но все пак можем да се опитаме да вникнем в логиката ѝ и да очертаем някои трудности, които трябва да се разрешат, за да може тя да се разгърне успешно. Представената историческа типология на понятията за случайност показва, че понятието за контингентност стои в основата на другите понятия. Ала дали контингентността не почива на нещо по-първично, което тепърва прави възможна опозицията между контингентност и необходимост, без при това да престава да бъде случайност? Според Васил Видински отговорът на този въпрос е по-скоро положителен. Пътят към него се указва от обстоятелството, че често, където можем с основание да говорим за наличие на случайност, липсва връзка (между някакви елементи: свойства, отношения, процеси, събития). Съответно предположението е, че първично случайността е празно отношение, отделеност, абстракция и едва благодарение на това тя може да е контингентност, шанс, произволност и пр. Същевременно липсата на връзка (отделеността) е имодална, доколкото не е задължително контингентна, нито пък противоположността ѝ – присъствието на непразно отношение – необходима. Тя обаче може да се осмисли като необходима или контингентна и така да се очертаят начините, по които модалните понятия „изникват“ от имодалната си основа.

Хипотезата несъмнено е оригинална, но е трудно да се оцени по-добре преди да се формулира и разгърне по един по-прецизен и детайлен начин. Би било от помощ за читателя да се обясни какво по-точно следва да се разбира под „абстрахиране“. Дали абстрахирането е когнитивен (или ментален) процес и дали случайното като абстракция е резултат от абстрахиране или по-скоро фундамира възможността за абстрахиране? Би било добре и да се формулират критерии за действителна отделеност на нещо от нещо друго (дали противоречивите абстракции са абстракции?), както и да се изясни дали абстрахирането е способно да отделя феномени, които са (логически или метафизически) необходимо свързани помежду си. Възможността за продуктивно приложение на понятието за празно отношение извън теория на множествата и по-конкретно за метафизични и епистемологични цели също се нуждае от обосновка. Дали може да се говори за празно отношение в посочените в книгата случаи за липса на връзка? Например, ако приемем съществуването на една статуя за контингентно, в какъв смисъл

контингентността на битието ѝ предпоставя отделеност или празно отношение? Нужно е да се разрешат и някои други проблеми относно фундирането на модалните понятия в имодална (или дори илогична?) основа. Ако отделеността (абстракцията, празното отношение) са възможни само при удовлетворяване на определени условия, то с това те може би вече предполагат модално пространство, а не го правят тепърва възможно. Ако нещо не може да бъде едновременно отделено и неотделено, празно и непразно (отношение), абстрахирано и неабстрахирано, присъстващо и неприсъстващо (...) в едно и също отношение, тогава логическата (или метафизическата) необходимост вече се предпоставя и не може да се получи тепърва (с интензионални подходи) чрез спецификации на имодални понятия. При сполучливо решаване на тези проблеми хипотезата може да се превърне в оригинална и работеща теория.

Като цяло представеният хабилитационен труд е значимо философско изследване. Тезите са оригинални и са развити умело и ерудирано. Формулираните приноси са адекватно описани. Езикът е ясен, концептуално богат и оживен с инструктивни сравнения. Има и множество таблици и фигури, чрез които се представят и обобщават по прегледен начин направените наблюдения и изводи.

Освен талантлив изследовател Васил Видински е и великолепен преподавател. Води курсове във всички степени и навсякъде впечатлява със своя професионализъм и отдаденост. Той е и прекрасен и високо уважаван колега в академичната общност. Има множество участия в национални и международни конференции, както и в изследователски проекти.

Заклучение: Цялостната изследователска, преподавателска и професионална дейност на д-р Васил Видински категорично показва, че той напълно заслужава да бъде избран за доцент по философия (Философия на Новото време и Съвременна философия) в СУ „Св. Климент Охридски“. Убедено препоръчвам на колегите от научното жури единодушно да подкрепят неговата кандидатура.

София, 18.02.2017

проф. дфн. Александър Кънев